

zingiZango

Legazpiko euskara

HARA!
USTE DET BELLOTAKO
MALLUKA HONEK
ERREUSE
IRTEN DOLA!

Zingizango Legazpiko euskara

BURDINOLA

Martin Ugarte "Saletxe"
Legazpiko euskaltzale eta poetari,
heriotzaren 10. urteurrenean,
esker onez

0

Burdinola

ART

Egileak:

Anuntxi Andueza,
Mª Paz Aranguren,
Josema Azpeitia,
Aitor Azpiazu,
Aitor Gurrutxaga,
Asier Iriondo,
Ainara Osinalde eta
Jose Luis Ugarte

Komikiak:

Josema Azpeitia eta
Ainara Osinalde

Diseinua:

Iñigo Aranburu

Koordinazioa:

Jose Luis Ugarte

Bultzatzailea:

Burdinola elkarte

Babesleak:

Legazpiko Udala
Gipuzkoako Foru Aldundia
Eusko Jaurlaritza

Inprimaketa:

Gertu Inprimategia. Oñati

Lege-gordailua:

SS- 290/06

A U R K I B I D E A

1. Atarikoa	5. or
2. Komikiak	12. or
3. Legazpiko lexikoa	
Legazpiko euskararen lexiko hautatua	57. or
Pequeño léxico del euskera de Legazpi	64. or
4. Gaitzizenak	
Gaitzizen historikoak	71. or
XX. mendeko gaitzizenak	72. or
5. Antzinako eskuerea	74. or

1

Atarikoa

Legazpiko euskara Urretxu eta Zumarragako hizkerekin alderatuta oso desberdina da

B

uridinola elkarteak Legazpiko burdin kultura ikertzeko eta ezagutarazteko sortu genuen duela hamabi urte. Hasiera hasieratik, metalurgia ez ezik herriko historia eta ondarea ere lantzeari ekin genion. Izan ere, burdingintza, denok dakigun bezala, aspaldiko jarduera da Legazpin eta horrek nortasun berezia eman die, eta ematen die, herritarren ekintzei. Esan liteke, hala, pixkanaka pixkanaka Legazpiko bizitzako arlo guztiak kutsatu dituela: ohiturak, folklorea, artea, arkitektura... Horren ondorioz, legazpiarrok guregurea den historia eta ondarea osatzen joan gara.

Beraz, ikuspegi horretatik abiatu da Burdinola elkarteak liburuxka hau argitaratzera ausartu denean. Gure iritzian, Legazpiko euskara legazpiarren burdin kulturaren eta ondarearen alderdi bat da, Mirandaola burdinola, oilar-jokua, Andramari eliza, ezpata-dantza eta abar diren bezala. Gainera, nortasun handiko hizkera dela baieztatu dezakegu.

Legazpiko euskara Urretxu eta Zumarragako hizkerekin alderatuta oso desberdina da; zer esanik ez, Oñati eta Antzuolakoekin alderatuta. Gabiria, Mutiloa eta Zeraingo hizkerezatik hurbilago dago eta, hurbilen berriz, Zegamako euskaratik. Baina, gaur egun, ez dakigu horren arrazoiak zein diren garbi azaltzen, hainbat hipotesi baditugu ere. Horien artean Aizkorriko burdingintza-ren indarra.

Kontua da Legazpiko euskarak baduela inguruko hizkeretatik bereizten duen ezaugarri multzoa. Hauek dira aipagarrienak: bokal luzeak (otsook, berriik, arrebaak, ...), azentua (ostikádea, ermentárie...), fonetika (badurrik, galestie...), adizkiak (ddaok, xaok, do, due...), deklinabidea (katue, elizati, horik gati...), lexikoa (egilleor, eroan, ebai...) eta abar. Horiek guztiek, nortasuna ematen diote inguruko hizkeren artean.

Ezaugarri horiek mendeetako bilakaeraren fruitu dira eta Legazpiko ondareztat hartu behar ditugu. Horregatik ez ditugu galtzen utzi behar eta eutsi egin behar diogu ahal den neurrian.

Legazpiko euskararen ezaugarriak mendeetako bilakaeraren fruitu dira eta Legazpiko ondareztat hartu behar ditugu

Gaur egun, Legazpin euskara beraren bizi-raupena kinka larrian dagoenean, bati baino gehiagori, ahalegin hutsala irudituko zaio arestian proposatutakoa; azken finean, euskarak aurrera egiten ez badu, gainerako guztia alferrikakoa baita. Eta ez du arrazozi faltarik. Baina, gure saio apal honek merezi duelakoan gaude. Zerbaitetarako balio badu, ikaragarri poztuko gara. Bestela, lehen bezalatsu.

**Zingi-zango
liburuxka gazte
jendeari
zuzenduta dago**

Liburuxka honen xedea ez da Legazpiko euskararen deskribapen sakon eta osoa egi-tea. Batetik, horrek izugarrizko ahalegina eskatuko ligukeelako; eta, bestetik, horrela-ko egitasmo batek hartzaile gutxi izango lituzkeelako. Helburua apalagoa da eta, aldi berean, eraginkorragoa izatea nahi dugu.

Zingi-zango liburuxka gazte jendeari zuzen-duta dago, Olazabal, Domingo Agirre eta Haztegi ikastetxeetan ikasten ari diren neska-mutilei, batez ere. Ez dugu, horrega-tik, material gehiegi aurkeztu nahi, zerbait arina, irakurterraza, erakargarria baizik. Hurbilketa moduko bat da, Legazpiko eus-kara ezagutzeko lehen hurbilketa bat.

BURDINOLA

Lau atal ditu. Lehenengoa eta zabalena, komikiak. Horietan gure euskararen oso berezkoak diren esaldi moldeak txertatu ditugu, hala nola:

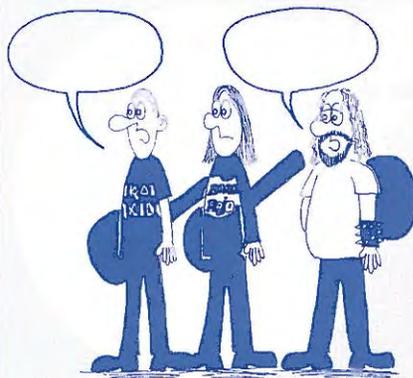

- > Adarrik ez jo
- > Aizkorriko haitze baño gogorragoa
- > Amandrea
- > Antosiñe
- > Arrantza egin
- > Atzekoz aurrera
- > Badurrik egon
- > Demanda egin
- > Erreuse
- > Euskera motolloa
- > Eztarrie itxita
- > Gantxarrea
- > Geldigorra
- > Hankea bihurrittu

- > Heldu egin dit
- > Hesola baño tentegoa
- > Hixbixie
- > Horti-honakoa
- > Hutsen hurrengoa
- > Ikuskea
- > Itsasora jun eta udik ez
- > Itxulipurdika
- > Juntadizoa
- > Katamaloz jantzita
- > Mazpildue
- > Minxirrie
- > Ok eta mok
- > Ollok perratzea

- > Perkaxa
- > Putxuniketan
- > Puxildue
- > Trapukerie
- > Txilibistroa
- > Txintxurkan
- > Txitxatxa
- > Txoliñe
- > Txoriburue
- > Zapoerderea
- > Zarrarea
- > Zirie sartu
- > Zornea
- > Zorrie
baño alperragoa

Esaldiak gainera Legazpiko hizkeran moldatu ditugu, bertako deklinabidea eta adizkiak errespetatuz. Baina ez beti ahoskatzen diren bezala; askotan osatu egin ditugu, ulergaitzak izan ez daitezen. Esate baterako, *"Ufa! Kokoteraño nago, jaietan lan eta lan! Nagusik jai hartzen utziko al digu egunen baten?"* adierazi dugu, eta ez honela *"Ufa! Kokoteaño nao, jaietan lan da lan! Nausik jai artzen utziko al diu eunen baten?"*.

**Hiztegitxo
batean
Legazpiko
lexiko berezia
erakutsi nahi
dugu,
nortasuna
ematen dioten
hitzak bilduz**

Komikien ondoren hiztegitxo bat dator, eta bertan Legazpiko lexiko berezia erakutsi nahi dugu, nortasuna ematen dioten hitzak bilduz. Ez da hiztegi osoa, mostra bat baizik, 172 hitz edota esamoldez osatua. Sarrera guztietan zein gramatika kategoria den ere azaltzen dugu: *ad.* aditza, *adlag.* adizlaguna, *iz.* izena, *izond.* izenondoia, *onom.* onomatopeia.

Hiztegiaren osagarri, Legazpin erdaldun asko dagoela kontuan izanik, Gaztelania-Euskara hiztegitxo ere apailatu dugu. Gaztelaniazko sarrera bakoitzaren ondoren Legazpiko euskararen aldaera, lehenengo, eta euskara batuaren aldaera (ez beti) adierazi dugu. *Leg.* eta *bat.* laburdurak erabili ditugu, bata zein bestea bereizteko.

Hirugarren atalean Legazpiko gaitzizenak alfabetikoki zerrendatu ditugu. Alde batetik, dokumentu historikoetatik jaso ahal izan ditugunak; bestetik, XX. mendean Legazpin erabili izan diren gaitzizen euskaldunak. Lehenengo zerrendako gaitzizenen adierak argitzen saiatu gara, hiztegiari eta gure senari tira eginez. Bigarren zerrendakoak, aldiz, bere horretan utzi ditugu. Izan ere, ezagunak dira oraindik gaitzizen horiek daramaten edo eraman duten herritarrak eta ez dugu inor mintzeko inolako asmorik.

Komikien aurkibidea

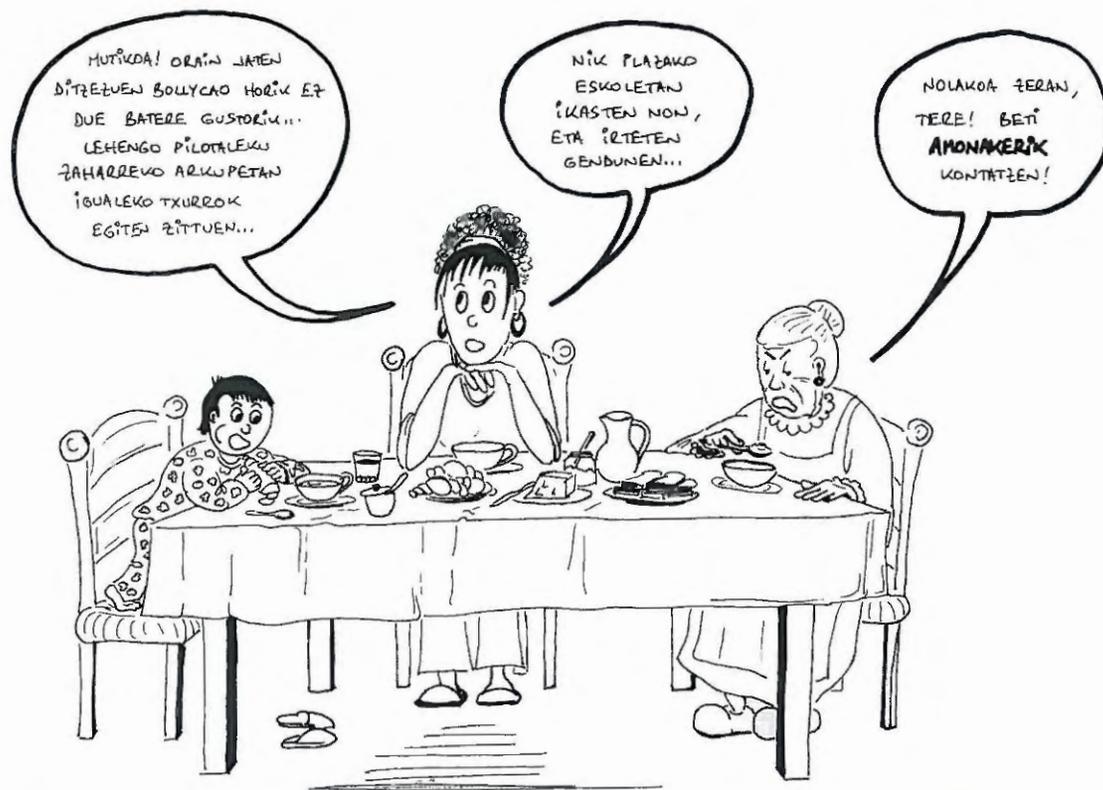
1 llintxak . . . . .14. orr	15 Atzekoz aurrera . . . .28. orr	29 Puxilduk . . . . .42. orr
2 Tximu eginda . . . . .15. orr	16 Ikuskea . . . . .29. orr	30 Itsasora jun eta udik ez 43. orr
3 Mazpildue . . . . .16. orr	17 Juntadizoa . . . . .30. orr	31 Gantzarrea . . . . .44. orr
4 Amonakerik . . . . .17. orr	18 Sartain ipurdie . . . .31. orr	32 Eztarrie itxita . . . . .45. orr
5 Tringili-trangala . . . .18. orr	19 Zorrie baño alperragoa 32. orr	33 Arrantza egin . . . . .46. orr
6 Badurrik . . . . .19. orr	20 Txintxurkan . . . . .33. orr	34 Katamaloa . . . . .47. orr
7 Erreuse . . . . .20. orr	21 Antosiñe . . . . .34. orr	35 Minxirrie . . . . .48. orr
8 Ostikadea . . . . .21. orr	22 Txoriburue . . . . .35. orr	36 Euskera motrolloa . .49. orr
9 Adarra jo . . . . .22. orr	23 Txitxatxa . . . . .36. orr	37 Putxiniketean . . . . .50. orr
10 Hesola baño tentegoa 23. orr	24 Txoliñe . . . . .37. orr	38 Hutsen hurrengoia . .51. orr
11 Zornea . . . . .24. orr	25 Perkaxa . . . . .38. orr	39 Zarrarea . . . . .52. orr
12 Aizkorriko haitze baño gogorragoa . . . . .25. orr	26 Ok eta mok . . . . .39. orr	40 Ollok perratzea . . . .53. orr
13 zirie sartu . . . . .26. orr	27 Geldigorra . . . . .40. orr	41 Demanda egin . . . .54. orr
14 Hixbixie . . . . .27. orr	28 Horti-honakoa . . . .41. orr	42 Zapoerderea . . . . .55. orr

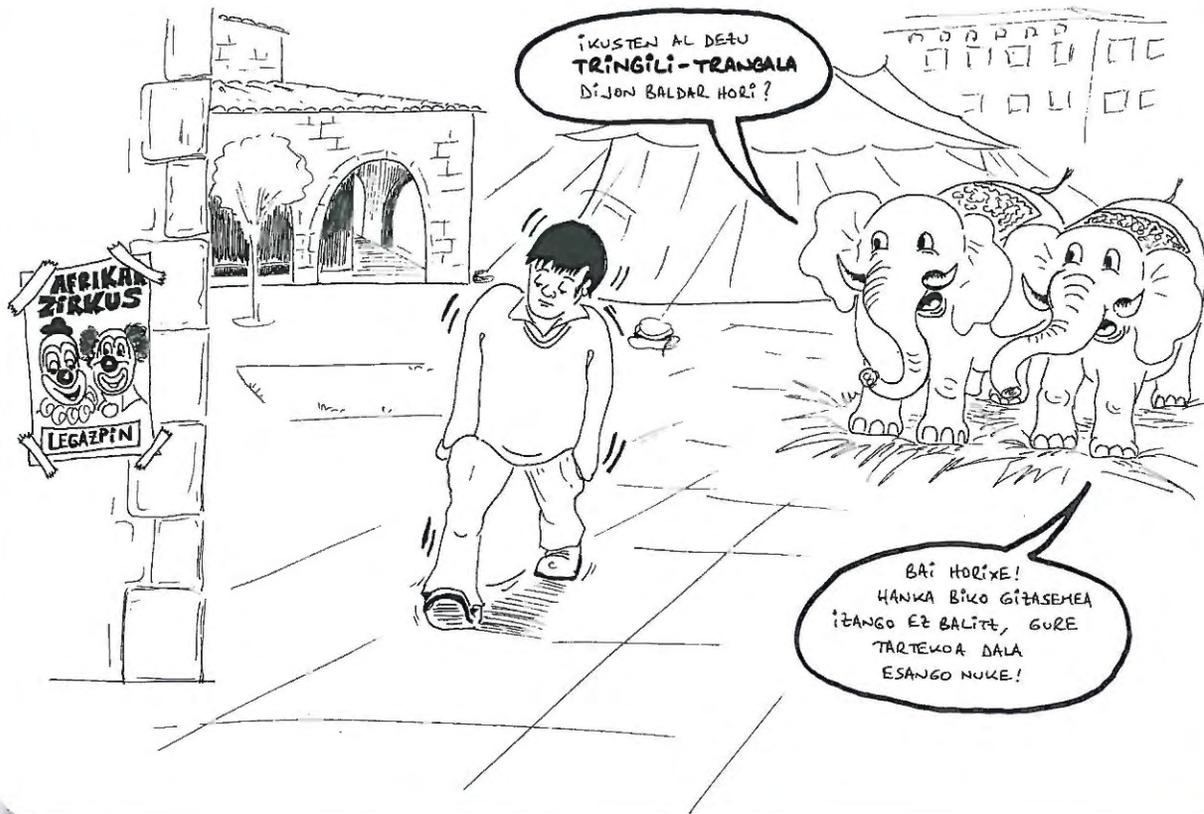

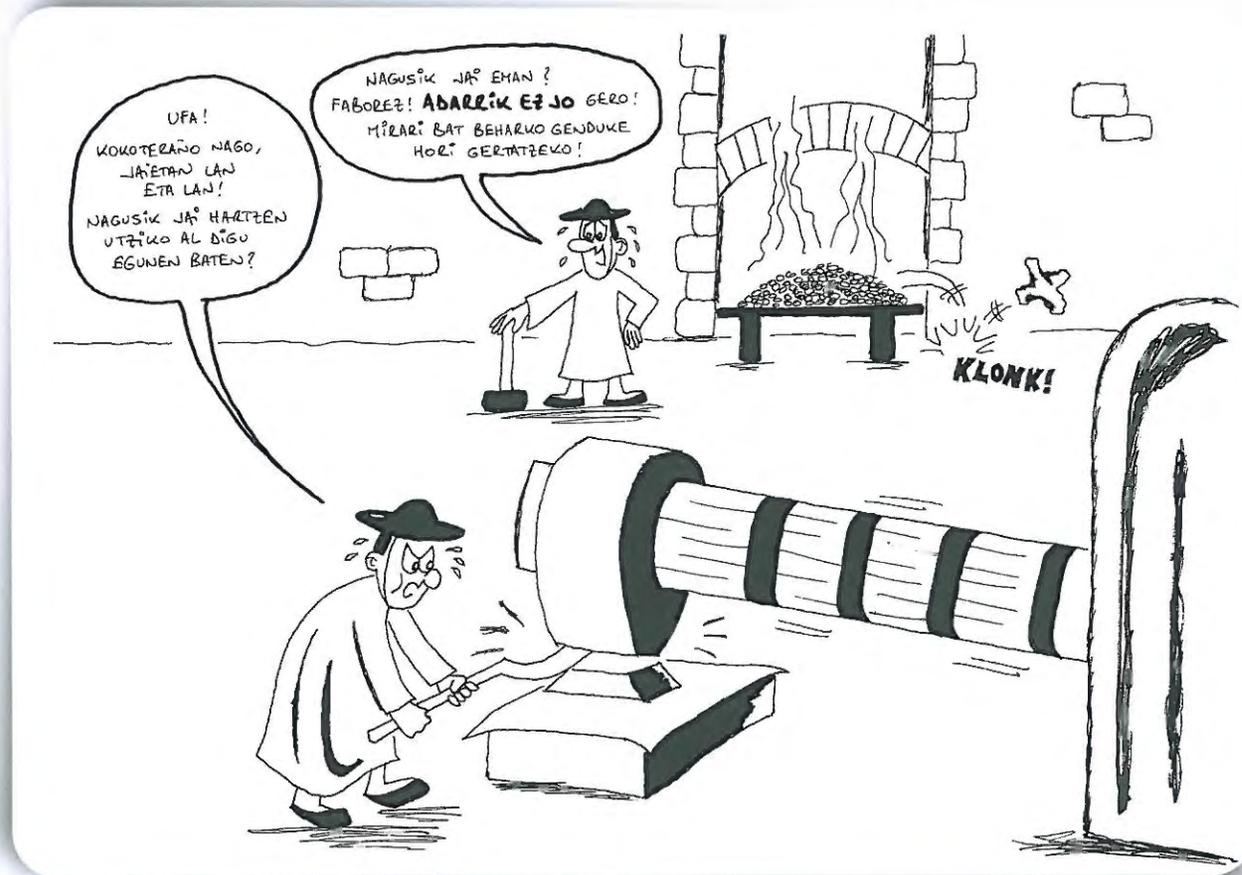

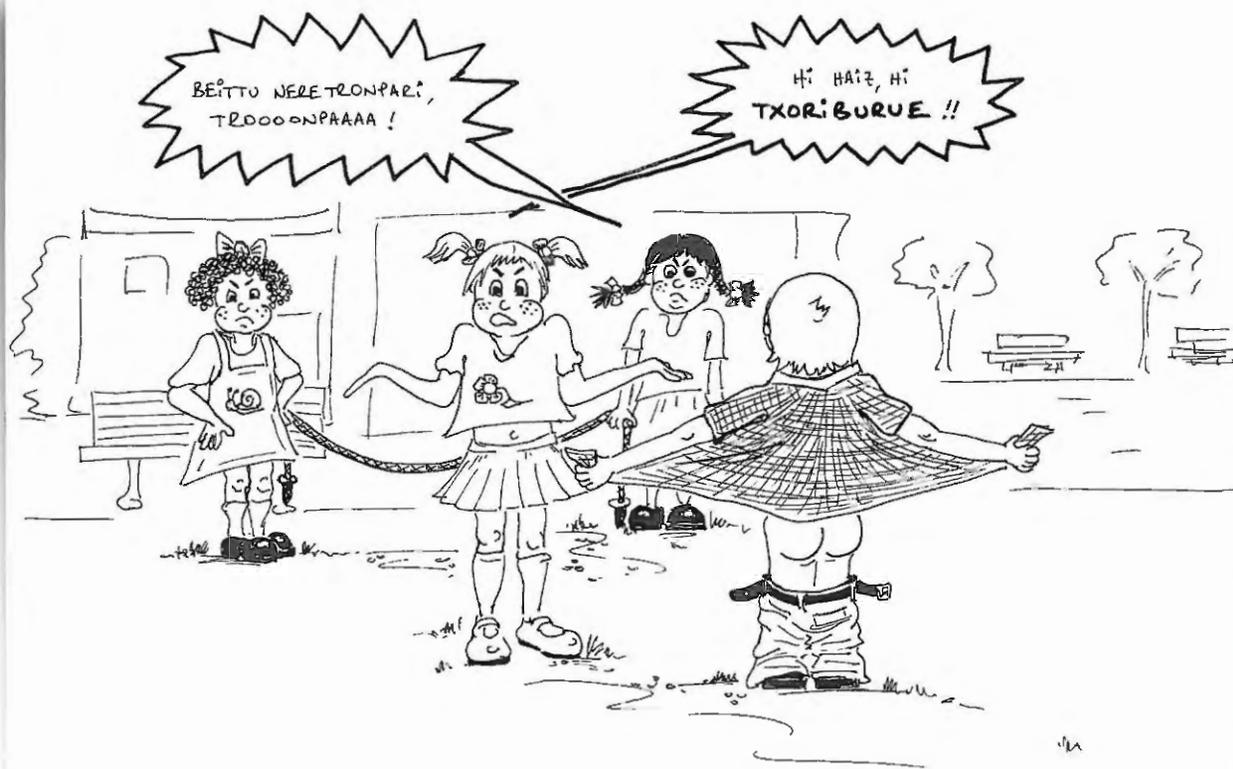

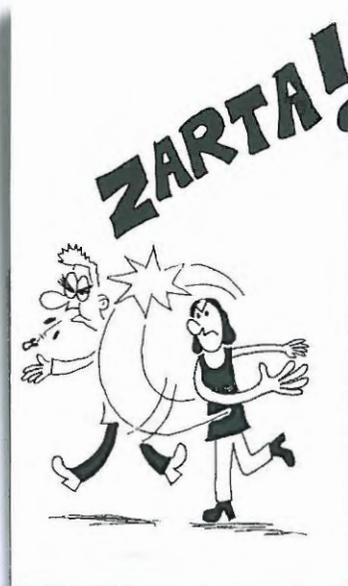

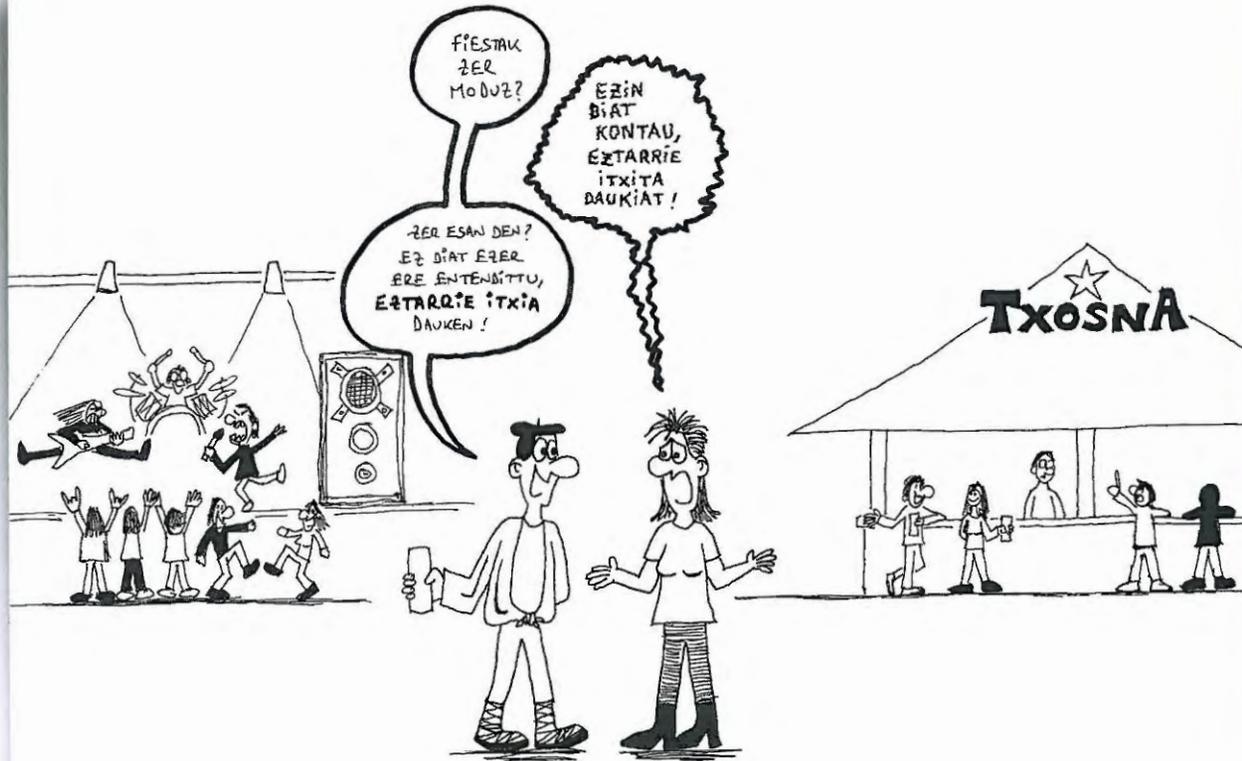

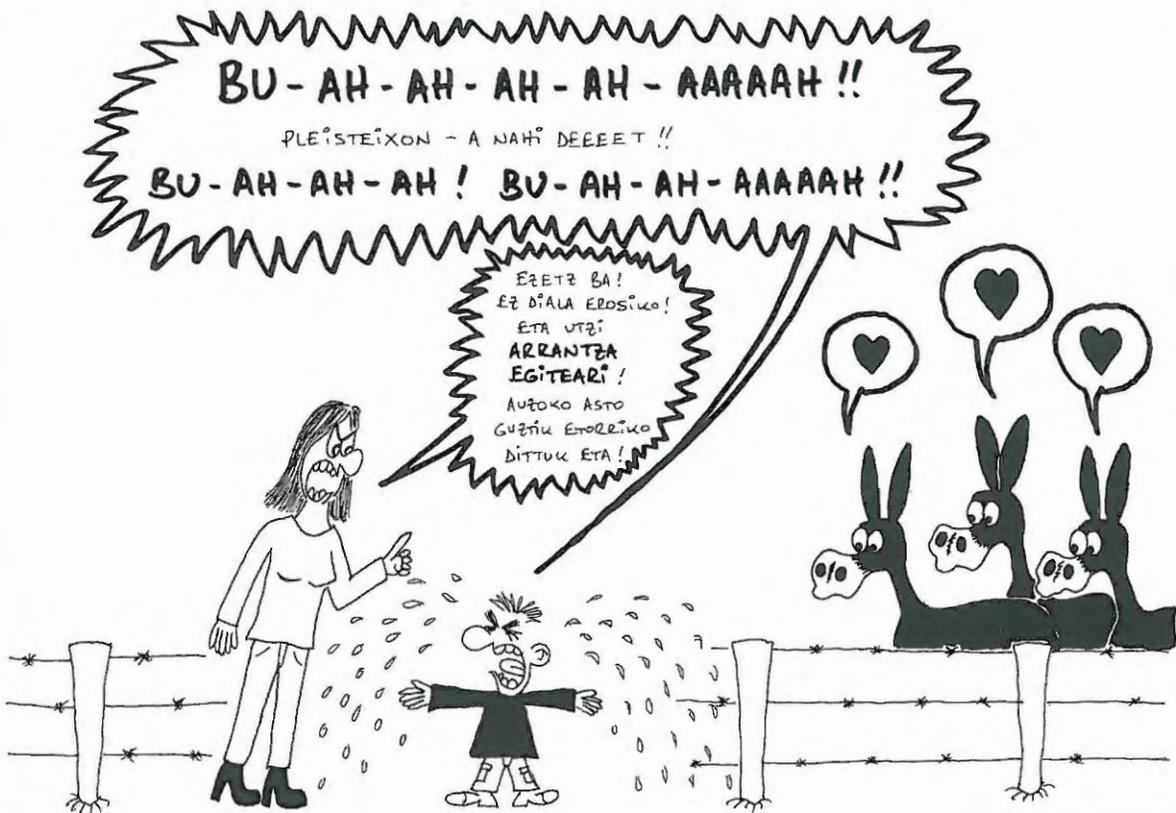
BA MIKELEN ERLAUNTZETARA ARRIMAU
NITZEAN EZTI PIKKA BATEK BILA, ETA EZ
ZIDAN BA ERLE ALU BATEK ZIZT ESIN

HI HAZE HI HORTIHONAKOA!
HURRENGORAKO IKASIKO DEK MUTURRE
BEHAR EZ DAN LEKON EZ SARTEN!

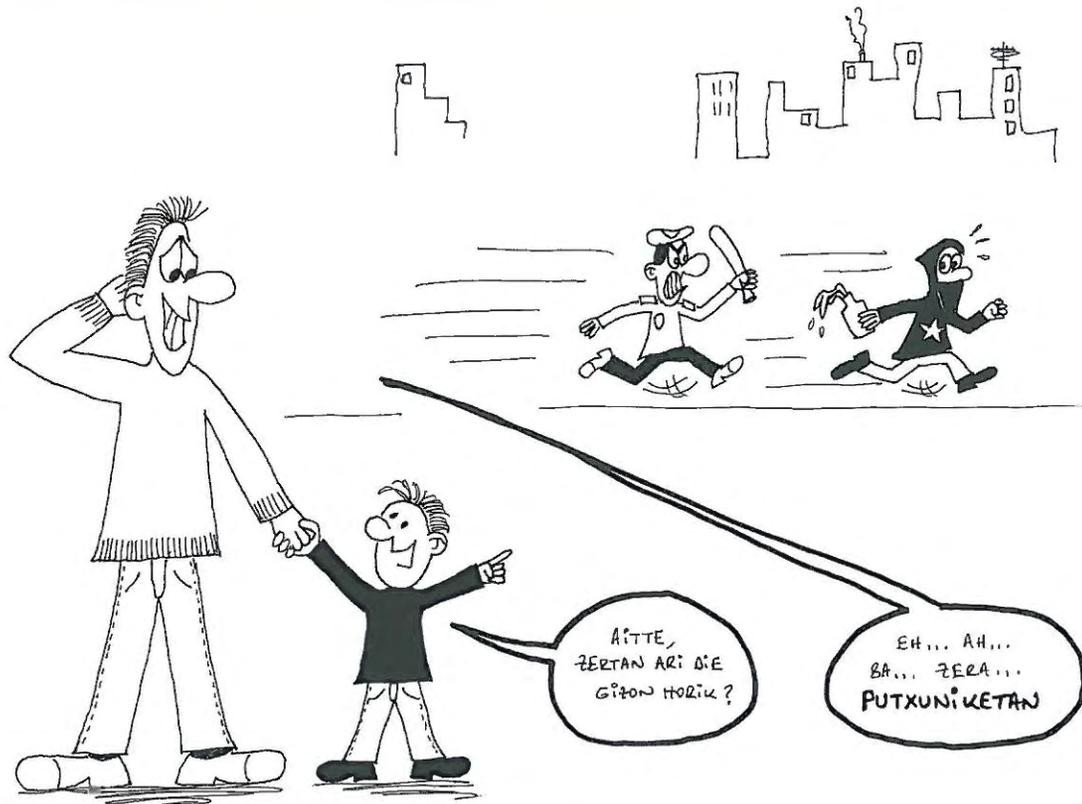

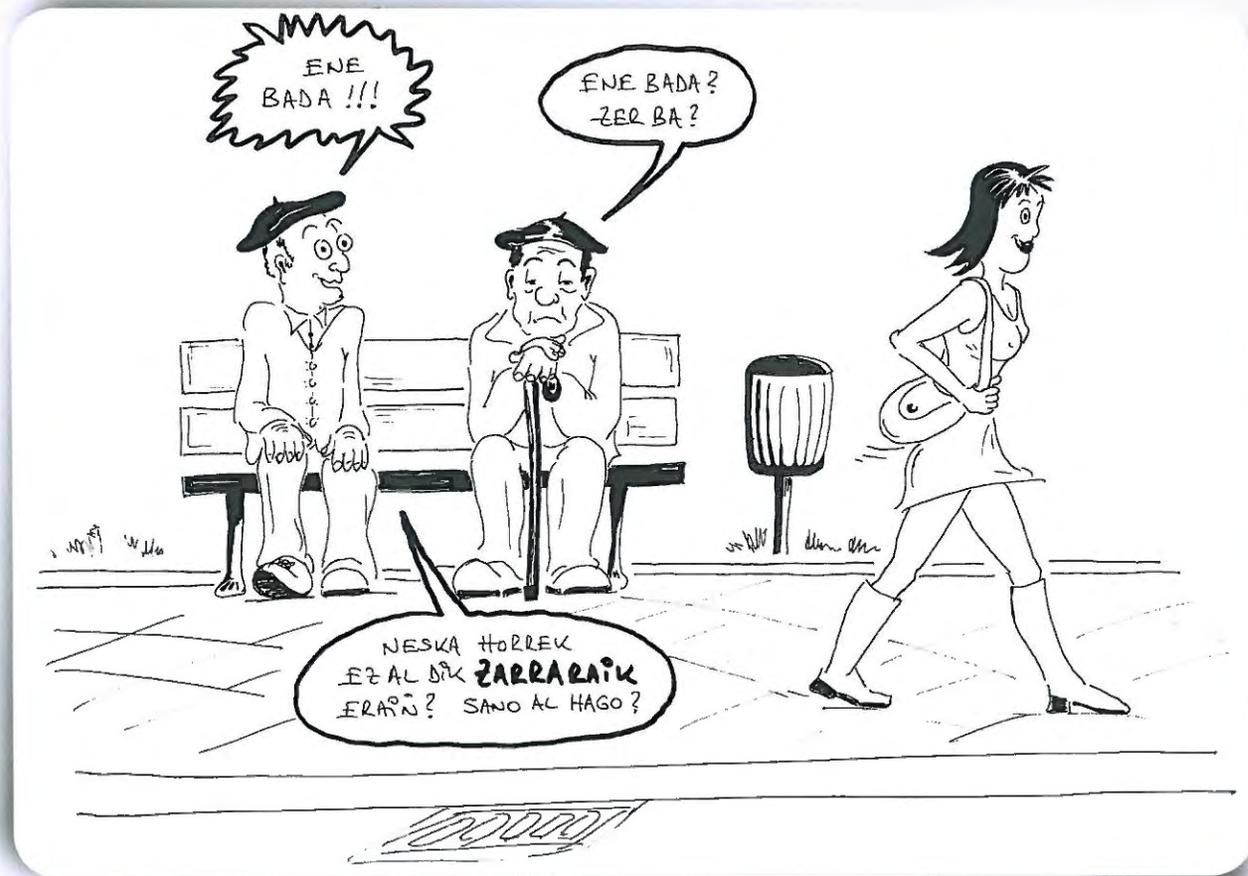

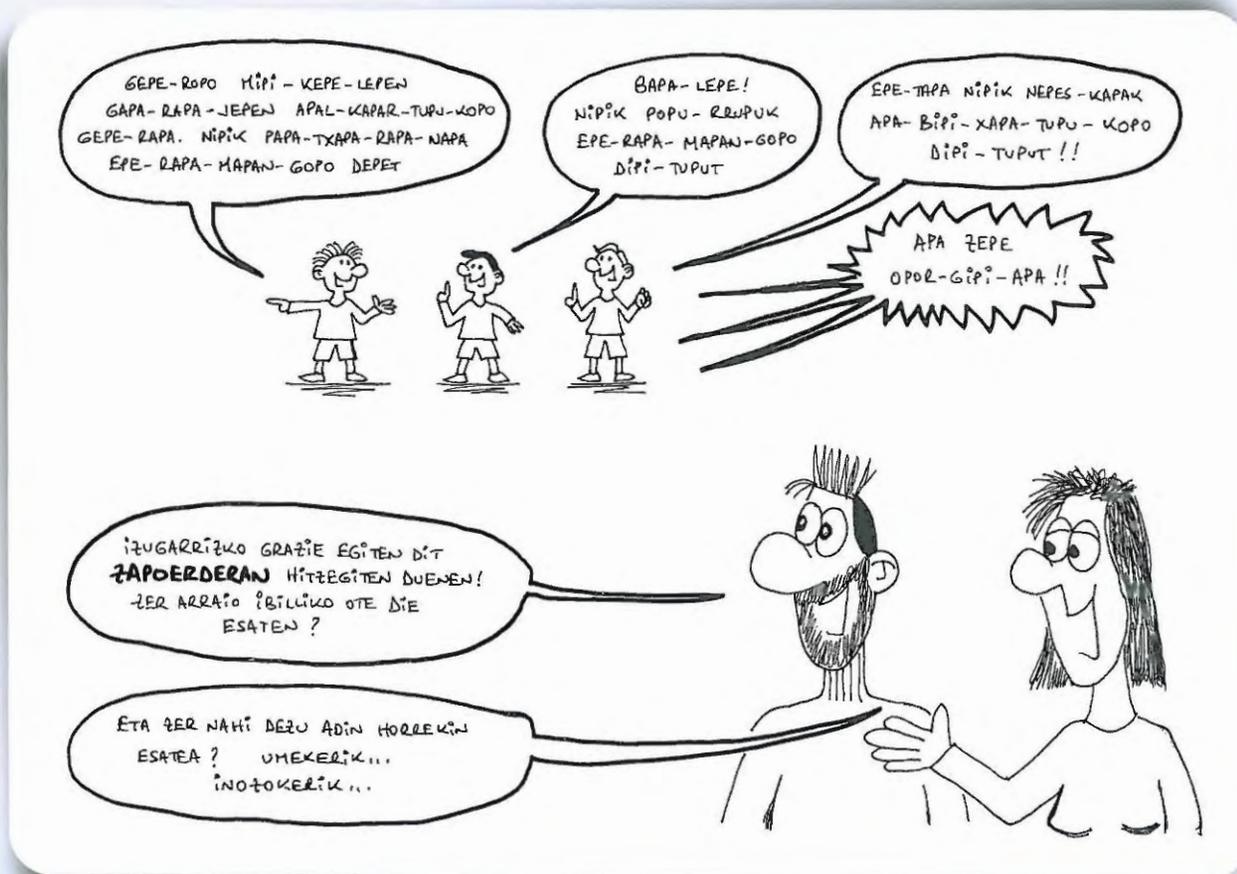

- Gero Mikelen garajen alkartuko gera. Nik patxarana eramango det.
- Bale! Nik porruk eramango ditut.
- Eta nik neskak abixatuko ditut!!
- A ze orgia!

Burdinola

Legazpiko lexikoa

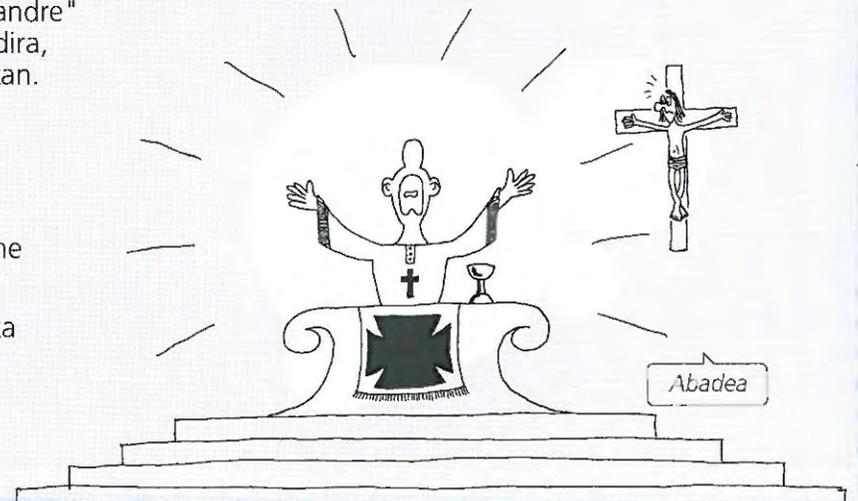
<i>iz.</i> izena	<i>adlag.</i> aditzlaguna	<i>onom.</i> onomatopeia
<i>ad.</i> aditza	<i>Sin.</i> sinonimoa	<i>leg.</i> Legazpin
<i>izond.</i> izenondoa	<i>Gazt.</i> gaztelaniaz	<i>bat.</i> batua

3.A

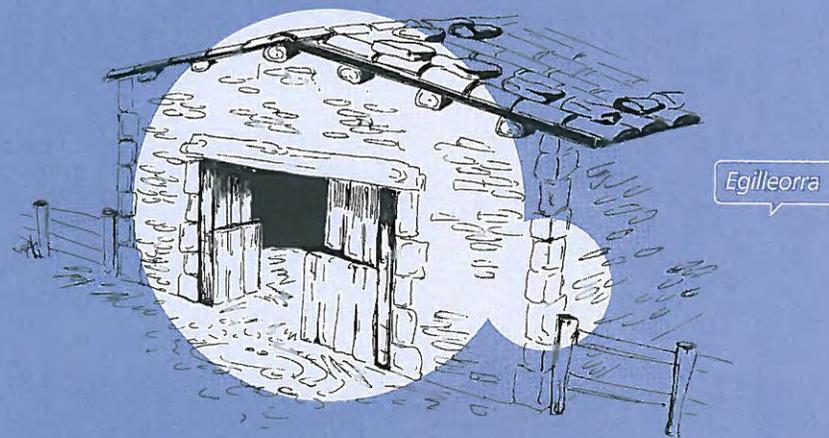
Legazpiko euskararen lexiko hautatua

- > **AAPI.** *iz.* Habia.
- > **ABADE.** *iz.* Apaiza.
- > **AGOR.** *iz.* Iraila, besteak beste.
- > **AITTAU.** *ad.* Aipatu.
- > **AITTEJAUN.** *iz.* Aitona. "Aittejaune" eta "aitona" biak erabiltzen dira, baina testuinguru desberdinetan.
- > **AIXEBURU.** *izond.* Txorua.
- > **AKABERA.** *iz.* Bukaera.
- > **ALDENDU.** *ad.* Urrundu.
- > **ALEITZEA.** *adlag.* Gutxi gorabehera, iritzira.
- > **AMANDRE.** *iz.* Amona. "Amandre" eta "amona" biak erabiltzen dira, baina testuinguru desberdinetan.
- > **AMORZU.** *iz.* Gosaria.
- > **AMUSTU.** *ad.* Kamustu, zorroztasuna galdu.
- > **ANTANGA.** *izond.* Neska mehe eta luzea.
- > **ANTOSIN.** *iz.* Ura hartzeko eta edateko ontzi euskarriduna.
- > **ANTZA EMAN.** *ad.* Konturatu.
- > **ARAAKI.** *iz.* Petatxoa.
- > **ARRATARA.** *iz.* Urratua.
- > **ARRIMAU.** *ad.* Gerturatu.
- > **ARROSINKA.** *adlag.* Logurez aho zabalka.
- > **ASTAPIKU.** *izond.* Zakarra; berez, astoaren gorotza.
- > **ASTEARTIÑAUTE.** *iz.* Inauterietako asteartea.
- > **AURKI.** *adlag.* Berehala.
- > **AXALKO.** *izond.* Maltzurra.

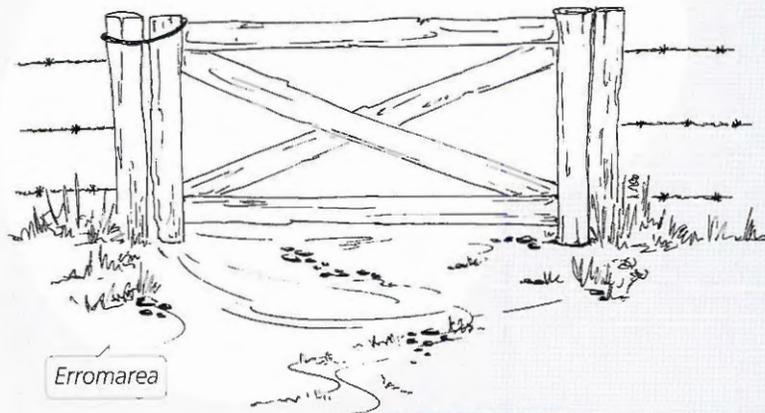

- > **BADURRIK**. *adlag.* Baraurik.
- > **BARREN**. *iz.* Behekoa.
- > **BATU**. *ad.* Bildu.
- > **BERANTZAI**. *iz.* Legamia.
- > **BERNAEZUR**. *iz.* Bernako hezur nagusia; gazt. fémur.
- > **BIKARIO**. *iz.* Parrokoa.
- > **BITTU**. *ad.* Bildu.
- > **DEMANDA EGIN**. *ad.* Errieta egin.
- > **DIOSALA**. *iz.* Agurra.
- > **EBAI**. *ad.* Ebaki.
- > **EBALI**. *ad.* Erabili.
- > **EGILLEOR**. *iz.* Ganadu etxola.
- > **EMENDAU**. *ad.* Itzali.
- > **ERAIN**. Aditzari balio arazlea ematen dio: *etorri erain* (etorrarazi), *jan erain* (janarazi)...
- > **ERASAN**. *iz.* Kaltetu.
- > **ERKIN**. *izond.* Eskasa.
- > **ERNAI**. *adlag.* Ume egiteko dagoen aberea.

- > **EROAN**. *ad.* Eraman.
- > **EROLE**. *iz.* Hildakoak kutxan elizara eramaten dituena.
- > **ERREUS**. *izond.* Balio ez duena.
- > **ERROMARA**. *iz.* Itxitura bateko atea.
- > **ESEI**. *ad.* Eskegi
- > **ESMENDAU**. *ad.* Desagertu.
- > **FLAKOSTA**. *izond.* Argala.
- > **GAITZIZEN**. *iz.* Ezizena.
- > **GAIZKITTU**. *ad.* Gaixo dagoenak okerrera egiten duenean esan ohi da.
- > **GALERAZI**. *ad.* Debekatu.
- > **GALESTI**. *izond.* Garestia.

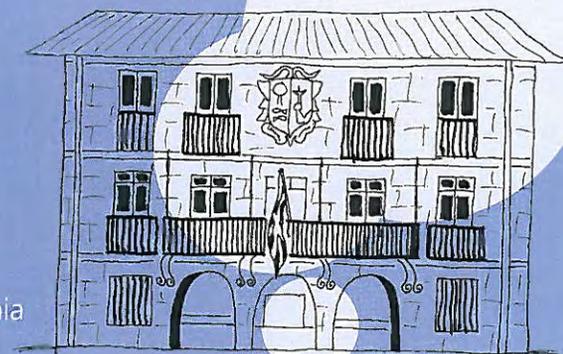

- > **GANTXARRA.** *iz.* Hirugiharra.
- > **GARBIZIO.** *iz.* Garbiketa.
Ganbaran garbizioa egin det.
- > **GARGANTXO.** *iz.* Eztarriko hezurra.
- > **GARRANGA.** *iz.* Amua.
- > **GELDIGOR.** *izond.* Mugitua, geldirik egoten ez dena.
- > **GERTU EGON.** *ad.* Prest egon.
- > **GILBA.** *iz.* Elur maluta txikia.
- > **GILBERA.** *iz.* Kilima.
- > **GIRAMUN.** *iz.* Biharamuna.
- > **GOZAU.** *ad.* Sendatu.
- > **GRONJA.** *iz.* Zurrunka.
- > **GULTSURDIN.** *iz.* Giltzurruna.

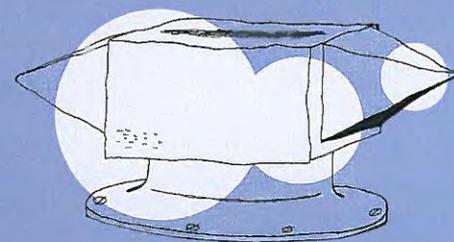
- > **GURI.** *izond.* Gizena.
- > **HAIXEKERIE.** *iz.* Tontakeria.
- > **HARRI.** *iz.* Kazkabarra, besteak beste.
- > **HAUSI.** *iz.* Puskatu.
- > **HESOLA.** *iz.* Ohol edo zurezko atal lodi eta sendoa, lurrean sartu eta finkatzeko mutur puntadun bat duena.
Belea egondako hesolea baño hobe dago hori.
- > **HIXBIXI.** *izond.* Hitztuna.
- > **HIZTOTEL.** *izond.* Hitz motela.
- > **HOTS EGIN.** *ad.* Deitu.
- > **IGARRI.** *ad.* Asmatu
- > **IKUSKA.** *izond.* Begiluzea.
Gazt. curioso.
- > **ILLAKAZKI.** *iz.* Iragazkia.
- > **ILLARRA.** *iz.* Txilarra.
- > **ILLATI.** *iz.* Egur zati erdi errea.
Sin. ilinti.
- > **INDOABA.** *iz.* Babarruna.
- > **IRAKURRI.** *ad.* Aletu. Artoa irakurri.

- > **ITSULDU.** *ad.* Itzuli [autoa, gurdia].
- > **ITZEBAI.** *iz.* Eskuko azaleko zartadura.
- > **IZU.** *izond.* Beldurtia.
- > **JAI.** *iz.* Igande.
- > **JAKA.** *iz.* Haurren txaketa.
- > **JAREGIN.** *ad.* Askatu, libratu.
- > **JARRI.** *ad.* Eseri.
- > **JIRAU.** *ad.* Moldatu.
- > **JUNGURA.** *iz.* Ingudea.
- > **JUNTADIZO.** *iz.* Bilera.
- > **KANPANJILLA.** *iz.* Txilina.
- > **KANPANTXILLA.** *iz.* Txilina.
- > **KANTSAU.** *ad.* Nekatu.
- > **KARREAU.** *ad.* Garraiatu.
- > **KATAMALO.** *iz.* Mozorroa.
- > **KATEIA.** *iz.* Katea.
- > **KEIZPE.** *iz.* Itzalpea.
- > **KIKI-MAKA.** *iz.* Iskanbila.
- > **KIPULA.** *iz.* Tipula

- > **KIRKIL.** *iz.* Kilkerra.
- > **KOLDONIO.** *izond.* Lasaia
- > **KOLETO.** *iz.* Itxura.
- > **KONTSEJU.** *iz.* Udala; udaletxea.
- > **KUMA.** *iz.* Seaska.
- > **KURIKETAN.** *adlg.* Hurren jolasa, izkutaketan.
- > **LANDAR.** *iz.* Langarra, euri lanbroa
- > **LANDURA.** *iz.* Eguraldi lanbrotsua eta gris antzekoa.
- > **LIRDIKA.** *iz.* Loia, lokatza.
- > **LOI.** *iz.* Lokatza.
- > **LOKARRAZA.** *iz.* Zurrunga.
- > **LURMENDU.** *ad.* Elurra urtu.
- > **MADARI.** *iz.* Udarea.
- > **MALLUKA.** *iz.* Mailua.
- > **MALLURI.** *iz.* Marrubia.

Kontsejue

Jungurea

Oñaztarra

- > **MALUTX.** *izond.* Ederra [landarea].
- > **MANO.** *iz.* Piztien aurreko hanka.
- > **MASKAL.** *izond.* Eskas
- > **MAZPILDU.** *iz.* Mailatua.
- > **MIMOR.** *iz.* Begi-txindorra; *gazt.* orzuelo.
- > **MINXIRRI.** *iz.* Min arina baina etengabekoa.
- > **MOTROLLO.** *iz.* Nahaspila. *Hizketa motrolloa.*
- > **MUTXIKIN.** *iz.* Hondakina
- > **ODEI.** *iz.* Trumoia
- > **OI.** *iz.* Hortz-haginak inguratzen eta finkatzen dituen haragi sendo gorrixka.
- > **OÑAZTAR.** *iz.* Tximista.
- > **OSTE** *iz.* Atzea.
- > **OSTIKADA.** *iz.* Ostikoa.
- > **OSTOJE.** *iz.* Hostotza.
- > **OTASA.** *iz.* Ogi integrala. Gure zaharrek euren garaiko otasa, ogi beltza zena, gaur egungo ogi integralarekin berehala lotzen dute.
- > **OTSANDU.** *ad.* Otzan bihurtu.
- > **OTSI.** *aditz forma.* Tori.
- > **PAOTXA.** *iz.* Hirusta.
- > **PARTIU.** *ad.* Banatu.
- > **PARTXA.** *iz.* Begi-txindorra; *gazt.* orzuelo.
- > **PEAZARE.** *iz.* Saski txikia.
- > **PENDIZE.** *iz.* Aldapa.
- > **PERKAX.** *izond.* Maratza, bizkorra, fina...
- > **PERRAU.** *ad.* Ferrak ezarri. *Lok. Joan hadi ollok perratzer.*
- > **PITXILLOTA.** *iz.* Mitxeleta.
- > **PITXOLETA.** *iz.* Mitxeleta.
- > **PREPEZIOZKO.** *izlag.* Fundamentuzkoa.

- > **PUSILDU.** *iz.* Ur-bildua, baba.
- > **PUTXUNIKETAN.** *adlag.* Haur-jolasa.
- > **SAPINDU.** *ad.* Txakurra zigortu.
- > **SITS.** *iz.* Abereen gorotza.
- > **SOINBURU.** *iz.* Sorbalda.
- > **TEMOSO.** *izond.* Tematia.
- > **TURTUKOI.** *iz.* Burdinola eta errotetako turbina.
- > **TXALDAN.** *izond.* Fundamentu gabeko pertsona.
- > **TXANBRA.** *iz.* Andrazkoen bruxa.
- > **TXATXU.** *izond.* Ergela.
- > **TXENDOR.** *iz.* Txondorra.
- > **TXIKIN.** *izond.* Txikia.
- > **TXILIBISTRO.** *izond.* Xelebrea, txilibitua.
- > **TXIMU EGINDA.** *adlag.* Blai eginda
- > **TXINGOR.** *iz.* Kazkabarra.
- > **TXINTXIN.** *iz.* Itogina; euri hotsa.
- > **TXINTXURKAN.** *adlag.* Hanka bakar batean ibiltzea.
- > **TXIPELETA.** *iz.* Mitxeleta.
- > **TXITXATXA.** *adlag.* Berriketari jardun.
- > **TXIRKU EGIN.** *ad.* Kale kantoian ezkutatu.
- > **TXOKIL.** *izond.* Fundamentu gabeko pertsona.
- > **UDE.** *iz.* Ura.
- > **URRIN.** *adlag.* Urruti.
- > **XAPI.** *onom.* Katua uxatzeko erabiltzen den onomatopeia.
- > **XIMAUR.** *iz.* Abereen gorotza.
- > **XIPULA.** *iz.* Zarakarra; gazt. postilla.
- > **ZABAR.** *izond.* Pertsona utzia.
- > **ZAPATU.** *iz.* Larunbata.
- > **ZARE.** *iz.* Saskia.
- > **ZARRARA.** *iz.* Zirrara; beldur ikara.
- > **ZILDRIN.** *iz.* Hondakina.
- > **ZORNA.** *iz.* Zauri eta handitu gaiztotuei darien isurkari lodi zuri-horixka. *Gazt.* pus.
- > **ZUZA.** *iz.* Ziza.

3.B

Pequeño léxico del euskera de Legazpi

- > **A LA PATA COJA.** *leg.* txintxurkan
- > **A OJO.** *leg.* aleitzea; *bat.* iritzira
- > **A PILLAR.** *leg.* putxuniketan
- > **ABOLLADURA.** *leg.* mazpildue;
bat. mailatua
- > **ABUELA.** *leg.* amandrea; *bat.* amona
- > **ABUELO.** *leg.* aittejaune; *bat.* aitona
- > **ACERCARSE.** *leg.* arrimau;
bat. hurbildu
- > **ACERTAR.** *leg.* igarri; *bat.* asmatu
- > **ACETRE.** *leg.* antosiñe; *bat.* antoxina
- > **AGRAVAR(SE).** *leg.* gaizkittu
- > **AGUA.** *leg.* ude; *bat.* ura
- > **AL ESCONDITE.** *leg.* kuriketan
- > **ALEJARSE.** *leg.* aldendu; *bat.* urrundu
- > **ALUBIA.** *leg.* indobabea;
bat. babarruna
- > **AMPOLLA.** *leg.* pusildue; *bat.* baba
- > **ANZUELO.** *leg.* garrangea; *bat.* amua
- > **APAGAR.** *leg.* emendau; *bat.* itzali
- > **ARREGLARSE.** *leg.* jirau;
bat. moldatu.
- > **ASPECTO.** *leg.* koletoa; *bat.* itxura
- > **ASTUTO.** *leg.* axalkoa; *bat.* maltzurra
- > **ASUSTADIZO.** *leg.* izue; *bat.* beldurtia
- > **ATACAR** [una enfermedad].
leg. erasan
- > **ATONTADO.** *leg.* txaldana; *bat.* leloa
- > **AYUNTAMIENTO.** *leg.* kontsejue;
bat. udala, udaletxea
- > **BAJO.** *leg.* barrena
- > **BARRO.** *leg.* lirdikea, loie; *bat.* lokatza
- > **BOBO.** *leg.* txatxue

- > **BÓÑIGA.** *leg.* korotza
- > **BOSTEZAR.** *leg.* arrosinka;
bat. aho zabalka
- > **BREZO.** *leg.* illarrea; *bat.* txilarra
- > **BRUTO.** *leg.* astapikue; *bat.* zakarra
- > **CABEZA DE CHORLITO.**
leg. aixeburue; *bat.* txoriburue
- > **CADENA.** *leg.* kateia; *bat.* katea
- > **CAMISA.** [de mujer]. *leg.* txanbrea
- > **CAMPANILLA.** *leg.* gargantxo, kanpanjillea, kanpantxillea;
bat. aho-gingila
- > **CANCILLA.** *leg.* erromarea; *bat.* atesarea
- > **CANSARSE.** *leg.* kantsau; *bat.* nekatu
- > **CARBONERA.** *leg.* txendorra;
bat. txondorra
- > **CARO.** *leg.* galestie; *bat.* garestia
- > **CASTIGAR AL PERRO.** *leg.* sapindu
- > **CEBOLLA.** *leg.* kipulea; *bat.* tipula
- > **CESTO.** *leg.* zarea, peazarea;
bat. saskia
- > **CHABOLA DE GANADO.**
leg. egilleorra; *bat.* etxola
- > **CHARLATAN.** *leg.* hixbixie; *bat.* berritsua
- > **CHIRIFLAUTA.** *leg.* txilibistro
- > **CHISPA DE NIEVE.** *leg.* gilbea
- > **COLGAR.** *leg.* esei; *bat.* eskegi
- > **CORAZÓN** [de la manzana]:
leg. mutxikiñe
- > **CORTAR.** *leg.* ebai; *bat.* ebaki
- > **COSQUILLA.** *leg.* gilbera; *bat.* kilima
- > **COTORREO.** *leg.* txitxatxa
- > **CUESTA** [grande]. *leg.* pendize
- > **CUNA.** *leg.* kumea; *bat.* seaska
- > **CURAR.** *leg.* gozau; *bat.* sendatu
- > **CURIOSO.** *leg.* ikuskea; *bat.* begiluzea
- > **DAR ESQUINAZO.** *leg.* txirku egin
- > **DARSE CUENTA.** *leg.* antza eman; *bat.* konturatu
- > **DE FUNDAMENTO.** *leg.* prepeziozkoa;
bat. fundamentuzkoa
- > **DÉBIL.** *leg.* maskala; *bat.* ahula

- > **DEJADO.** *leg.* zabarra
- > **DELICADO.** *leg.* erkiñe
- > **DERRETIRSE LA NIEVE.**
leg. lurmendu
- > **DESAFILAR.** *leg.* amustu;
bat. kamustu
- > **DESAPARECER.** *leg.* esmendau
- > **DESAYUNO.** *leg.* amorzue;
bat. gosaria
- > **DESECHO.** *leg.* erreuse;
bat. hondakina
- > **DESGRANAR.** *leg.* irakurri
- > **DESORDENADO.** *leg.* motrolloa
- > **DÍA SIGUIENTE.** *leg.* giramune;
bat. biharamuna
- > **DILIGENTE.** *leg.* perkaxa
- > **DOMINGO.** *leg.* jaie; *bat.* igandea
- > **EMPAPADO.** *leg.* tximu eginda;
bat. blai eginda
- > **EN AYUNAS.** *leg.* badurrik;
bat. baraurik
- > **ENSEGUIDA.** *leg.* aurki; *bat.* laster
- > **ESTACA.** *leg.* hesolea
- > **ESTIÉRCOL.** *leg.* sitse; *bat.* simaurra
- > **ESTRÍA.** *leg.* itzebaie; *bat.* litsa
- > **EXUBERANTE** [planta]. *leg.* malutxe
- > **FÉMUR.** *leg.* bernaezurre
- > **FIN.** *leg.* akabera; *bat.* bukaera
- > **FLACO.** *leg.* flakostea; *bat.* argala
- > **FOLLAJE.** *leg.* ostojea; *bat.* ostotza
- > **FRESA.** *leg.* mallurie; *bat.* marrubia
- > **GOTERA.** *leg.* txintxiñe; *bat.* itogina
- > **GRANIZO.** *leg.* harrie; *bat.* txingorra
- > **GRILLO.** *leg.* kirkille; *bat.* kilkerra
- > **HERRAR.** *leg.* perrau; *bat.* ferratu
- > **HOMBRO.** *leg.* soinburue; *bat.* sorbalda
- > **IMPRESIÓN.** *leg.* zarrarea; *bat.* zirrara
- > **INQUIETO.** *leg.* geldigorra
- > **JALEO.** *leg.* kiki-maka; *bat.* iskanbila
- > **LARGO.** *leg.* xapi [a los gatos]
- > **LEJOS.** *leg.* urrin; *bat.* urruti
- > **LEVADURA.** *leg.* berantzaie; *bat.* legamia

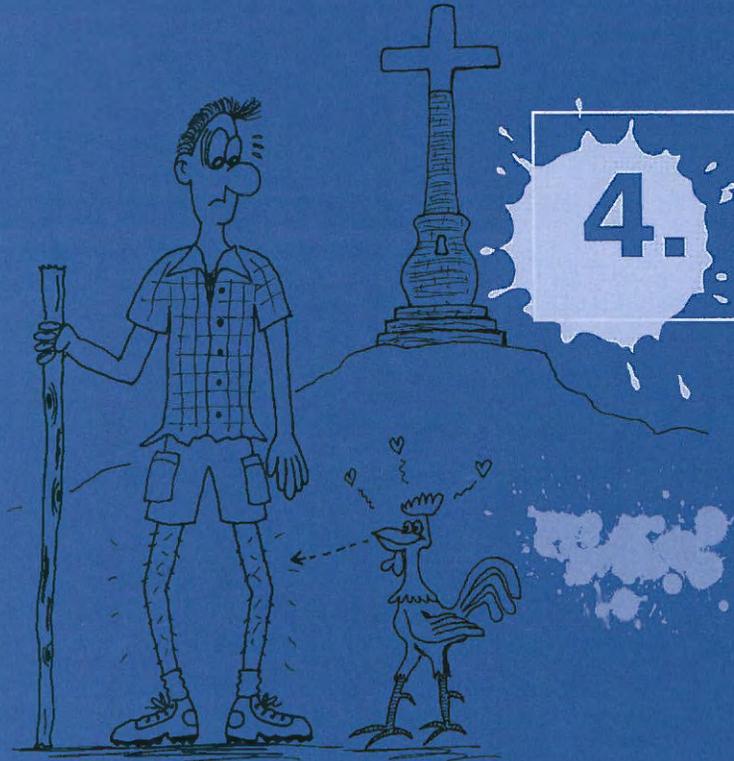
- > **LIMPIEZA.** *leg.* garbizioa;
bat. garbiketara
- > **LLAMAR.** *leg.* hots egin; *bat.* deitu
- > **LLEVAR.** *leg.* eroan, eraman;
bat. eraman
- > **LLOVIZNA.** *leg.* landarra;
bat. langarra
- > **MARIPOSA.** *leg.* pitxillotea,
pitxoleta, txipeleta; *bat.* mitxeleta
- > **MARTES DE CARNAVAL.**
leg. astearteiñaute
- > **MARTILLO.** *leg.* mallukea;
bat. mailua
- > **MENCIONAR.** *leg.* aittau; *bat.* aipatu
- > **MOLESTIA.** *leg.* minxirri
- > **MOTE.** *leg.* gaitzizena; *bat.* goitizena
- > **NECIO.** *leg.* txokille
- > **NIDO.** *leg.* aapie; *bat.* habia
- > **ORZUELO.** *leg.* mimorra, partxa;
bat. bekatxoa
- > **PAN INTEGRAL.** *leg.* otasea;
bat. ogi beltza
- > **PÁRROCO.** *leg.* bikarioa
- > **PASADOR.** *leg.* illakazkie; *bat.* iragazkia
- > **PASMADO.** *leg.* koldonio
- > **PATADA.** *leg.* ostikadea; *bat.* ostikoa
- > **PATILARGA.** *leg.* antanga
- > **PEQUEÑO.** *leg.* txikie, txikiñe
- > **PERA.** *leg.* madarie; *bat.* udarea
- > **PETACHO.** *leg.* araakie; *bat.* adabakia
- > **PORTADOR** [de féretro]. *leg.* erolea,
anderoa.
- > **POSTILLA.** *leg.* ixipulea; *bat.* zarakarra
- > **PREÑADA** [en animales]. *leg.* ernai; *bat.*
ume egiteko
- > **PREPARADO.** *leg.* gertu egon
- > **PRESUNCIÓN.** *leg.* haixekerie; *bat.*
harrokeria
- > **PROHIBIR.** *leg.* galerazi; *bat.* debekatu
- > **PUS.** *leg.* zornea
- > **RASGUÑO.** *leg.* arratarea; *bat.* urratua
- > **RAYO.** *leg.* oñaztarra; *bat.* tximista

- > **RECOGER.** *leg.* batu, bittu; *bat.* bildu
- > **REGORDETE.** *leg.* gurie
- > **REÑIR.** *leg.* demanda egin;
bat. errieta egin
- > **REPARTIR.** *leg.* partiu; *bat.* banatu
- > **REUNIÓN.** *leg.* juntadizoa; *bat.* bilera
- > **RIÑÓN.** *leg.* gultsurdiñe;
bat. giltzurruna
- > **ROMPER.** *leg.* hausi; *bat.* hautsi
- > **RONQUIDO.** *leg.* gronjea, lokarraza;
bat. zurrunka
- > **SÁBADO.** *leg.* zapatue;
bat. larunbata
- > **SACERDOTE.** *leg.* abadea; *bat.* apaiza
- > **SALUDO.** *leg.* diosala; *bat.* agurra
- > **SENTARSE.** *leg.* jarri; *bat.* eseri
- > **SETIEMBRE.** *leg.* agorra; *bat.* iraila
- > **SOLTAR.** *leg.* jaregin; *bat.* aske utzi
- > **SOMBRA.** *leg.* keizpea; *bat.* itzala
- > **TARTAJA.** *leg.* hiztotela
- > **TERCO.** *leg.* temosoa; *bat.* tematia

- > **TIZÓN.** *leg.* illatie; *bat.* ilintia
- > **TOCINETA.** *leg.* gantxarrea; *bat.* hirugiharra
- > **TOMA.** *leg.* otsi; *bat.* tori
- > **TRANSPORTAR.** *leg.* karreau; *bat.* garraiatu
- > **TRASERA.** *leg.* ostea; *bat.* atzea
- > **TRÉBOL.** *leg.* paotxa; *bat.* hirusta
- > **TROPEZAR.** *leg.* estrapozu egin;
bat. estropezu egin
- > **TRUENO.** *leg.* odeie; *bat.* trumoia
- > **TURBINA.** *leg.* turtukoia
- > **UTILIZAR.** *leg.* eballi; *bat.* erabili
- > **VOLCAR.** *leg.* itsuldu; *bat.* itzuli
- > **YUNQUE.** *leg.* jungurea; *bat.* ingudea

4.

Gaitzizenak

Bi atal bereiziko ditugu hemen. Batetik gaitzizen historikoak, hau da, agirietatik bildu ditugunak; eta, bestetik, XX. mendeko gaitzizen euskaldunak.

4.A Gaitzizen historikoak

- > **Atxapar** (1887). Atzapar luzeak zituelako, seguruenik. Hortik, kale zaharreko Atxaporrekoa etxe izena.
- > **Beltz** (1445). Beltzarana edo aurpegi ilunekoa, seguruenik.
- > **Bizi** (1433). Bizkorra, odolberoa... Hortik *Biziola* mendietxearen izena..
- > **Erregetxo** (1775). Txikia, erregetxo txoria bezalakoa, beharbada.
- > **Eztarribeltza** (1483). Papar iletsua zuena, beharbada.
- > **Illagorri** (1815). Gaur egungo "rubio", ez nahitaez "*pelirrojoa*". Hortik Bikuñako *Illagorrikoa* etxe izena.
- > **Kalpar** (1403). Tximak zituelako, akaso. Hortik *Kalpartegi* leku izena.
- > **Koskor** (1384). Txikia. Hortik Telleriarteko *Korkostegi* etxe izena.
- > **Latza** (1445). Ankerra, gupidagabea, gogorra...
- > **Luzea** (1384). Garaiera handiko gizon edo emakumea.
- > **Mordollo** (1412). Motela, nagia, utzia...
- > **Motxorro** (1533). Motela, nagia, utzia. Etxe izena hortik dator.
- > **Ospina** (1426). Amargatua, mingostua...
- > **Sendoa** (1448). Gizena, lodia.
- > **Takolo** (1887). Errotaria edo errotakoa zelako; izan ere, "takolo" errotako txabilaren soinua da. Hortik Elbarrenako *Takolokoa* etxe izena.
- > **Tretxun** (1384).
- > **Turko** (1521). Mairua.
- > **Txanton** (1838). Anton izenaren txikigarria..
- > **Txatxu handia** (1483). Ergela, kaskarina, memeloa...
- > **Txerran** (1485). Ferran izenaren txikigarria.
- > **Txikar** (1445). Txikia.
- > **Txindurri** (1843). Inurria.
- > **Txipia** (1401). Txikia. Antzina Legazpin txipia esaten zen, ez txikia.
- > **Txulin** (1737). Juan Agirre ikazkinari deitzen zioten. Txondorrean erreta hil zen.
- > **Txuluplan** (1777). Hortik, Brinkolako *Txuluplantegi* etxe izena.
- > **Urdea** (1307). Txerria, zikina.
- > **Zakarra** (1470). Latza, bortitza.
- > **Zuria** (1401). Zurikatzailea, faltsoa, itxuratia...

Atxapar

Eztarribeltza

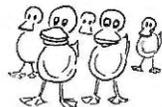

4.B

XX. mendeko gaitzizenak

Hamarrak eta hamar

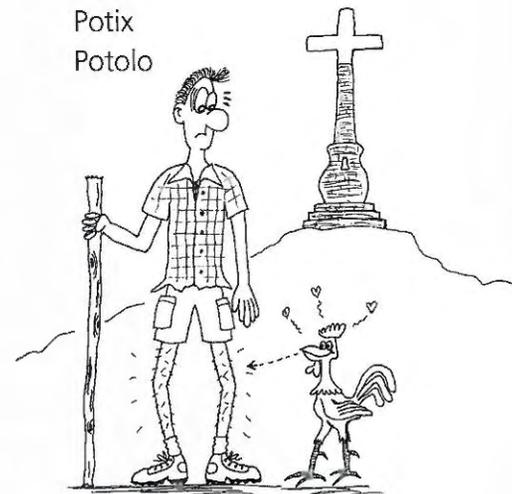

Alemana
Amaberjiñe
Amalauzanko
Arto
Balastroa
Beltza
Bixkai
Bost
Erronda

Errusoa
Etsaie
Fleta
Gantxarra
Gerrini
Gobernadorea
Hamabi
Hamarrak eta hamar
Hartza
Ilintxak
Iturritxo
Juanila
Janzakar
Kaito
Kakanarro
Karabeja
Kaskantiña
Kattarra

Kirriskillo
Kojue
Kopatxo
Kotxo
Kukue
Largo
Largosea
Latas
Lepoluze
Makillas
Martinmotx
Mortzo
Motxa
Mutiko
Muxugorri
Naparra
Narruatso
Olo hankea
Patxipinos

Petaka
Piperra
Pitis
Pittirri
Pitxaguas
Pitxin
Potix
Potolo

Olo hankea

XX. mendeko gaitzizenak

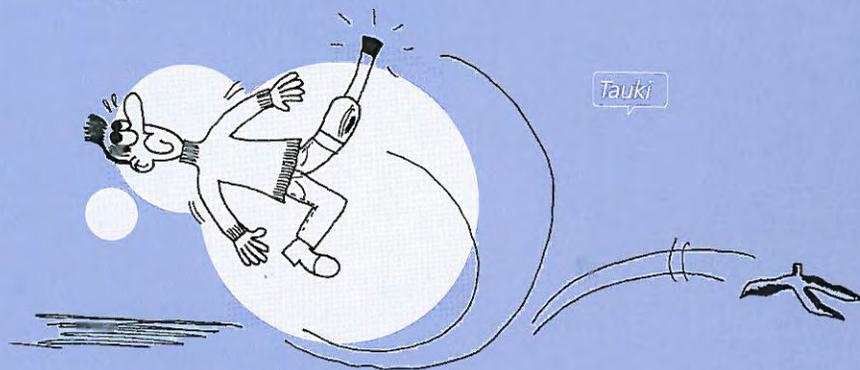
Tarrapatan

Potto
Prakalatz
Raku
Sanson
Seiek eta bost
Siete
Siete libras
Tantanporru

Tarrapatan
Tauki
Teniente
Tontomusu
Torto
Tranki
Tranpa
Trapu
Ttako
Ttottoa
Txanberlain
Txanbolin
Txanpona
Txantxangorri
Txantxiku

Txapasta
Txarranka
Txibisto
Txiki
Txiliko
Txintxo
Txirtil
Txistu

Txita
Txorro
Txortxi*
Txuman
Xague
Zazpi talo
Gorrie

Tauki

*Abade batek esaten omen zuen hogei lagun jarri zituela kanpai jotzen. *Martin Bost* (Martin Plazaola, tabernaria), *Siete* (Martin Joaquin Zabalo apretagile eta sakristaua) eta *Txortxi* (Juan Jose Bildotsola dantzaria)

5

Antzinako eskuera

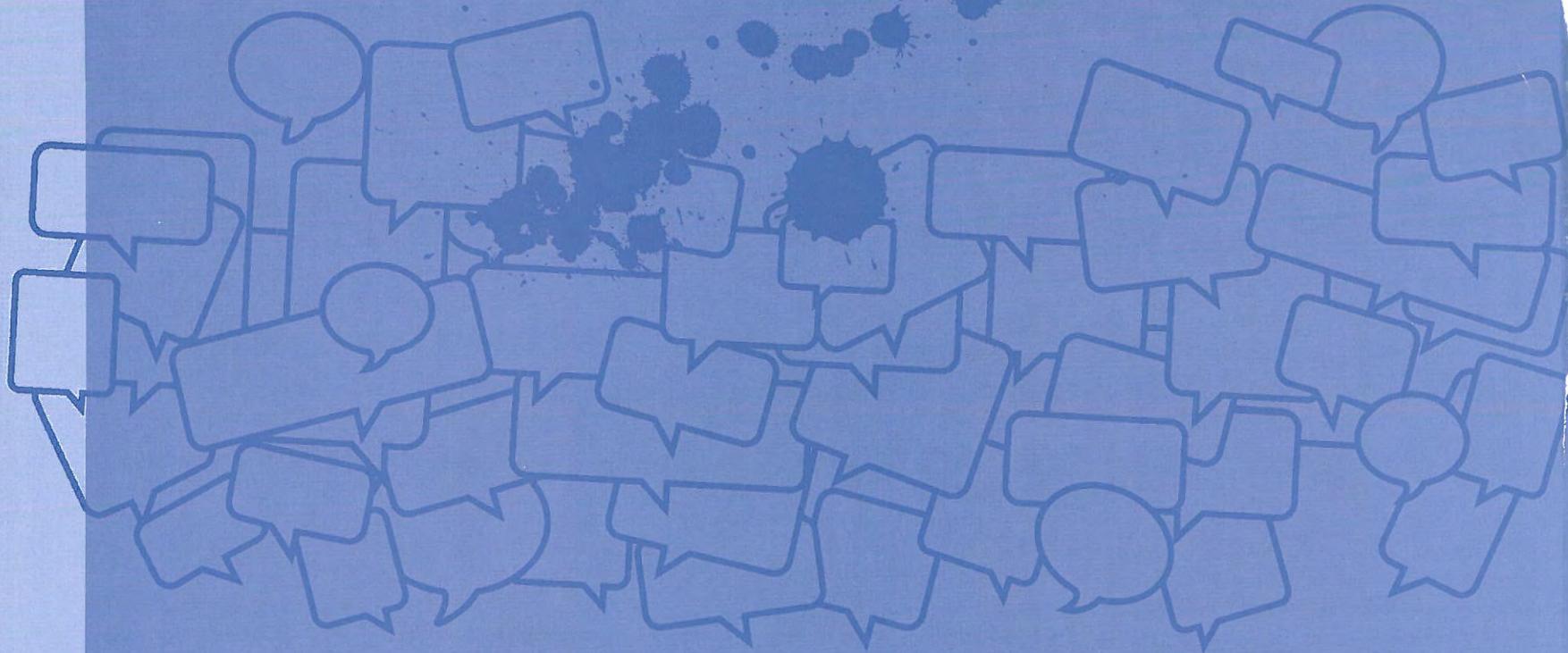

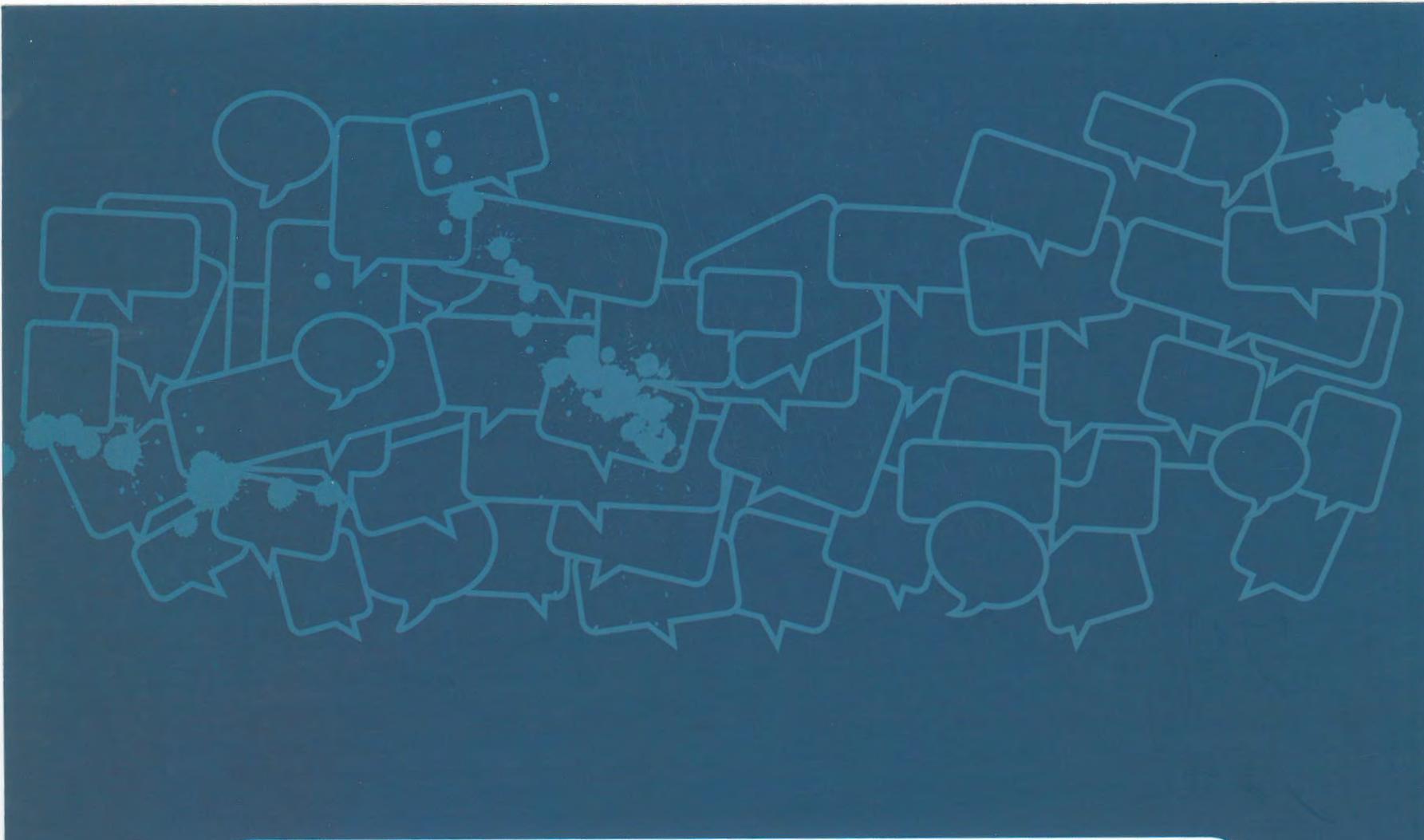
Antzinako eskuera

Gaur egun arrotzak zaizkigun arren, antzina hitz eta esamolde asko erabili izan dira gure herrian. Ondoren, mostra txiki bat besterik ez dugu erakutsiko.

- > **ABAZUZA** (G.Bähr-ek jaso, 1920):
abiadura
- > **AUSTERRATZA** (top., 1433):
hausterrea dagoen lekua
- > **ARZAERAENA** (top., 1483):
hartza hil den [leku]a
- > **BEAKEA** (top. 1532, *Zatuibeakea, Arratolabeakea*): barrena
- > **DOMEKA** (XX. mendearen hasiera arte): igandea
- > **ERDOKA** (top. 1532, *Erdokaaundieta, Erdokaeta*): istinga
- > **GUTI** (top. 1401, *Ategutia >Atagoiti*): txikia
- > **IGERA** (top. 1430, *Igeralde*): errota
- > **KORTA** (top. 1483, *Kortatxo, Kortaburu, Kortabarren*): saroia
- > **MASUKA** (top. 1483, *Masukazirardi*): burdinola
- > **ZINGI-ZANGO** (dok. 1820):
burdinoletan egoten zen ardatz jakin bat
- > **ZURAK ZEUTZAN ZELAIA** (top. 1614): gazt. "Donde yacían las maderas"

Babesleak:

LEGAZPIKO UDALA

Gipuzkoako Foru Aldundia
Diputación Foral de Gipuzkoa

EUSKO JAURLARITZA
GOBIERNO VASCO